

MAQSUD SHAYXZODA – IKKI XALQ DILBANDI

*Toshkent davlat transport universiteti**Boyxurozov Diyorbek Sherzod o'g'li*

Annotatsiya: O'zbek adabiyotining atoqli namoyondalaridan biri, mashhur shoir, zabardast dramaturg, adabiyotshunos olim va tarjimon Maqsud Shayxzoda aql ma'nosidagina emas, siymo ma'nosida ham hammamizdan ajralib turardi. Muxtor og'aning beozor savoli unga erish tuyulmadi.

Kalit so'zlar: Shoir, asar, Maqsud Shayxzoda, kitob, she'r, Ozarbayjon

Shayxzoda aql ma'nosidagina emas, siymo ma'nosida ham hammamizdan ajralib turardi. Muxtor og'aning beozor savoli unga erish tuyulmadi. Aksincha, hamma erda, hamma vaqt, hamma muhit va sharoitda qalbini obod qilgan faxr tuyg'usini jo'shtirib yubordi. U suyunib, hatto faxrlanib, ozarbayjonlik ekanini, Ozarbayjondan kelganini aytdi. Shu so'zlarni aytib turganida Maqsudning yuziga xuddi osmondagi quyosh ko'chib tushgandek bo'ldi. O'zbek adabiyotining atoqli namoyondalaridan biri, mashhur shoir, zabardast dramaturg, adabiyotshunos olim va tarjimon Maqsud Shayxzoda 1908-yili Ozarbayjonning Oqtosh shahrida tavallud topdi.

Boshlang'ich va o'rta ma'lumotni Oqtoshda olgach, Boku Oliy pedagogika institutida sirtidan o'qidi va 1925-yildan boshlab Darband shahrida muallimlik bilan shug'ullandi.

Shayxzoda 1928-yilda Toshkentga kelib, turli gazeta va jurnallar tahririyatlarida, 1935–1938-yillarda esa Fanlar qo'mitasi qoshidagi til va adabiyot institutida ilmiy xodim, 1938-yildan to umrining so'ngigiga qadar Nizomiy nomli Toshkent Davlat pedagogika institutining (hozirgi universitet) o'zbek klassik adabiyoti kafedrasida dotsent vazifasida xizmat qilib, yuqori malakali kadrlar tayyorlashda ishtirok etdi. Shoirning adabiy faoliyati 1929-yildan boshlandi. Uning "O'n she'r" (1932), "Undoshlarim" (1933), "Uchinchi kitob" (1934), "Jumhuriyat" (1934) to'plamlarining nashr etilishi adabiyotga o'ziga xos ovozi shoir kirib kelayotganidan darak berdi.

Shayxzoda Ikkinchi jahon urushi yillarida yozgan „Jaloliddin Manguberdi“ (1944) tragediyasida o'z yurtining ozodligi va mustaqilligi uchun mugul istilochilariga karshi kurashgan so'nggi Xorazm shohining jangovar jasoratini tarixan aniq va haqqoniy tasvirlagan. Bu yillarda shoir butun ijodiy quvvatini, qalb haroratini dushman ustidan qozonilajak g'alabaga safarbar etdi. Urushning birinchi kunlaridanoq jang qahramonlarini ulug'lovchi, front orqasidagi kishilarning fidokorona mehnatini ifodalovchi "Kurash nechun?" (1941), "Jang va qo'shiq" (1942), "Ko'ngil deydiki..." kabi she'riy to'plamlari, "Jaloliddin Manguberdi" (1944) tarixiy dramasi va boshqa qator publitsistik asarlarini chop etdi.

Maqsud Shayxzoda urushdan keyingi yillarda tinchlik uchun kurash haqida “O‘n besh yilning daftari”, “Olqishlarim”, “Zamon torlari”, “Shu’la”, “Chorak asr devoni” kabi she’riy to‘plamlarini yaratdi.

Otashin shoir mustabid tuzumning jabr-zulmidan chetda qolmadi. U birinchi bor 1928-yili qamoqqa olingan va sovetlarga qarshi tashviqotda ayblanib, 3 yilga O‘zbekistonga surgun qilingan edi. Ikkinchi marta esa Shayxzoda O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasidan o‘chirilib, 1952-yil 22-sentyabrda qamoqqa olinadi va 25 yilga ozodlikdan mahrum etiladi.

Shoir Stalin vafotidan keyin ozodlikka erishdi; ijodga qaytib, 1958-yili ko‘hna va navqiron Toshkent shahriga bag‘ishlangan “Toshkentnoma” lirik dostonini yozdi. 1960-yilda “Mirzo Ulug‘bek” tragediyasini yozib, unda buyuk munajjim va ma’rifatparvar davlat arbobi Mirzo Ulug‘bek obrazini yaratdi.

Shayxzoda Pushkinning “Mis chavandoz”, Lermontovning “Kavkaz asiri”, Mayakovskiyning “Juda soz” dostonlari va ko‘plab she’rlarini, Shekspirning “Hamlet”, “Romeo va Julyetta” tragediyalari va sonetlarini, Nozim Hikmatning she’rlarini, ozarbayjon shoirlari asarlarini o‘zbek tiliga o‘girdi.

Shayxzoda she’riy ijodida, asosan, zamonaviy mavzularda kalam tebratdi, dramaturgiyasida esa, tarixiy utmishga teran nazar tashlab, undagi zamonaviy muammolarni yoritishga yordam beruvchi siymolar va voqealarga yangi badiiy hayot bag‘ishladi. U umrining sunggi yillarida Beruniy to‘g‘risida sunggi sahna asarini yozdi.

Shayxzodaning o‘zbek adabiyoti tarixi, o‘zbek xalq og‘zaki ijodiyoti, xususan, Alisher Navoiy ijodini tadqiq etish borasidagi ilmiy ishlari ham tahsinga sazovordir. Shayxzoda, badiiy ijodning barcha tur va janrlarida asarlar yozibgina krlmay, adabiyotshunos va tanqidchi sifatida ham samarali ijod qilgan. 1941-yildayoq „Genial shoir“ monografiyasini e’lon qilgan Sh. umrining sunggi kunlariga qadar Navoiy hayoti va ijodi bilan muttasil shug‘ullanib keldi. U Navoiyning 500 yilligi munosabati bilan yozgan „Navoiyning lirik qahramoni haqida“ (1948) maqolasidan keyin „Navoiy lirikasining ba’zi bir poetik usullari haqida“ (1959), „Ustodning san’atxonasida“ (3 qismli maqola, 1965—66), „G‘azal mulking sultoni“ (1966), „Tazkirachilik tarixidan“ (1968) singari yirik ilmiy tadqiqotlar yaratib, navoiyshunoslik fanini yangi taraqqiyot bosqichiga olib chiqdi. Shoir 1967-yil Toshkentda vafot etdi.

Maqsud Shayxzoda filologiya fanlari nomzodi, dotsent ham edi. Ammo eng avvalo buyuk shoir edi. Adibning asarlari ko‘plab qardosh va xorijiy xalqlar tillariga tarjima qilingan.

2001-yili o‘zbek adabiyoti va madaniyati rivojiga qo‘shgan ulkan hissasi uchun Shayxzoda “Buyuk xizmatlari uchun” ordeni bilan taqdirlandi.

ЎЗБЕКИСТОН

Ёпиқ сандикда ҳам сақланар ҳаво,

Аммо у йўқотган ҳаво нафасин,
Уни ҳаво дейиш, ўзи нораво,
Бандилик бўғибди орзу-ҳавасин.
У – ўлган шаробдек бепарво, бежон,
На мастлик келтирар ва на ҳаяжон.
Ҳолбуки, бир чоғлар эркин парвозда
Елга шерик бўлиб ўйнаб югурган,
Қуюннинг бўлаги, улкан миқёсда –
Бепоен чўлларда қумлар совурган.
Ёки оқшом пайти шаббода билан
Чинорлар тагида қизларни ўпган,
Даралар ичида ёнганда гулхан,
Бир оз исингани оловга чопган.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Maqsud Shayxzoda” – Naim Karimov, 2018, T.
2. Mamurova, F. I. (2021, May). ARTIST OF UZBEKISTAN MAKSUD SHEIKHZADE. In *E-Conference Globe* (pp. 176-178).
3. Mamurova, F. I., & ugli Abdubahabov, A. A. (2023). TWO FOLK POETS. “*TRENDS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE*”, 1(3), 23-30.
4. Islomovna, M. F., & Abduvoxob o'g'li, A. A. (2023, January). Maqsud Shayxzodaning Hayoti Va Ijodi. In *Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences (USA)* (pp. 19-20).
5. Mamurova, F. (2023). MAQSUD SHAYXZODANING ADABIY MEROSI. *Бюллетень студентов нового Узбекистана*, 1(11), 9-11.

